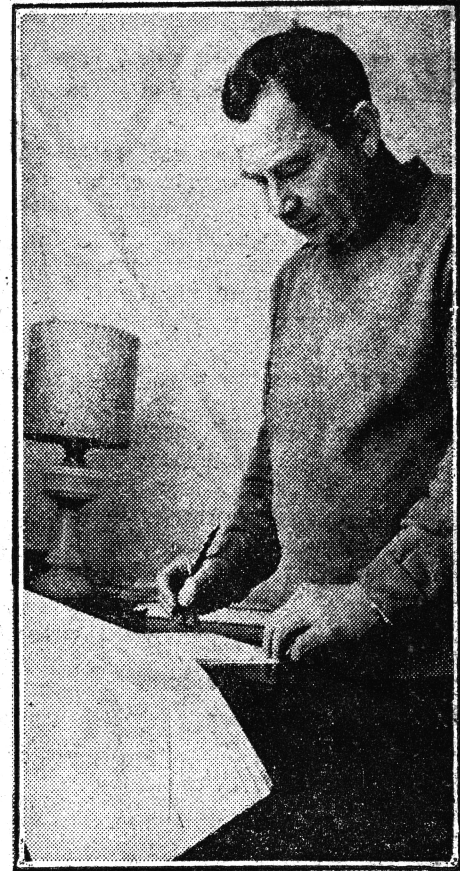

אימה גדולה באור בין-השמשות

לא שלוה ימצא הקורא בספרו החדש של יהודה עמיחי "שלוה גדולה: שאלות ותשובות", אלא שאלות ודאגות ואימת-החלוף

מאת זיוה שמיר

עמיחי יהודה: "שלוה גדולה: שאלות ותשובות", הוצאת שוקן, ירושלים ות"א, 1980, 105 עמ'.

שלוה גדולה אין בו בספר שיריו החדש של יהודה עמיחי חן, גם אם "שלוה" פירושה כאן בין השאר, אותה יכולת שבירה ופריכה של בן-אדם סביל לתת להיסטוריה לרום על ידו, למוץ את צוף החיים ולהתענג על מנעמייהם, תוך התי-עלמות מן המחודדות והחדות, שהזמן וה-מקום גורמים, כמו אותם עשירים ער-ביים שבעצם את החורף ביריחו / ואת הקיץ ברמאלה ושכחו את המדבר באמצע", (כדברי עמיחי באחד השירים בספר) — שיכחה ארעית, בין הבזק זיכרון למישנהו, שסופה טופחת על הפנים.

יש בו בספר לעומת זאת אימה גדולה וירח ושמש ובעיקר אור שיש בין-השמשות, והאימה מתעצמת לעיתים לממדים מוחלים ומיונים. עד שהיא יורדת את הנפש המוסרת כסיוט בורא, פן, כל ירושלים ועימה כל העולם / ויהנו לתוך החושך הגדול" (87). כסיוטו של יום החושך פן יסחוף אותו המים, הורמים מן

האמבט, עימם אל, החושך הגדול". במאה העשרים, עדיין נסמך לעיתים עולמן הפרטי של יהודה עמיחי על תפישת העולם התלמאית המיושנת, שלפיה הארץ יריעה שטוחה ושליה פרוש רקיע וירושלים מזדקרת מן היריעה ועומדת במרכזה והיא גם בית פרטי וגם ערש תמות ולאומים. ולפעמים, הארץ כדורית ומקומ-רת, ומכבידה על הגב ועל הלב כגווית חבר, שנפל בתש"ח בחולות הרבים ותהיוורים של אשדוד, וזכרונו עדיין מעיק. כגטל כיפת הרקיע על גבו של אטלס (9-10).

שירה רדופת דאגה

"שאלות ותשובות", בניגוד לשלוה, יש בו בספר למכביר: שאלות ותמיהות אקסיסטנציאליות לרוב, שאלות של ילד, שלעיתים יש עליהן מענה ולעיתים נותרות הן בסימני השאלה שלהן, ואף שו"ת במובן התיאולוגי, שאלותיו ותשובותיו של מי שבורא לעצמו דת פרטית ומיתוס פרטי אינדוידואלי, שחוקיהם רבים וגמישים ותקנותיהם משתנות ומתחלפות ללא הפוגה

שיריו של יהודה עמיחי הם שירים רדופי דאגה: דאגת הקיום היומיומית, שממלה הוא האיש נושא-הסלים, המביא טרף ופרנסה לביתו; דאגה ללא הרף לבני-ביתו ולעצמו, לבריאותם ולשלמותם, שאינה יודעת מנוחה, ואינה אלא בבואה מוקטנת של הדאגה הקיומית העמוקה לכלל האנושות וההרדה לגורל העולם, אך אין גורל האיש מקביל תמיד לגורל הכלל, ועל כך מעיד שיר קצר מעין-היסטוריוסופי, המלמד כי מסלול חייו של הפרט לעיתים נתון בסבך סתירות וניגודים עם צמתיו של הקולקטיב:

איני יודע אם תהיסטוריה חותרת אבל אני יודע שאת — לא

אני זוכר שהעיר היתה מחולקת כא דק בין יהודים וערבים, אלא גם בני יריחו כשהינינו-בה

באיזה פאראדוקסאלי, דווקא תנאי המצור והמצו-קה איתרו את האתגרים ומן המוות צמחו חיים (כמו אנשי הצפון הרחוק / שבזנים להם בית מוגן זהם / מן הקרח הממית), וכשהעיר התאחדה ותחיים שבן אל מסלולם התקין, דווקא אז אירע הקרע בחייו של היהודי.

דאגות היומיום, אימת החלוף וחרובם של אלה שכבר אינם בין החיים מתמזגים גם בדאגות לעתיד לבוא — דאגתו של ה"אני" לילדיו שלו ולדורות הבאים בכלל — ובנסיגותיו להשלות באיב את הצמנות

והנסתרות: מה דמות תהיה לה לבת הפעוטה בשנת 2000, ומה יעלה בגורלם של בניו, אחר שאביהם כבר לא יוכל לדאוג לעתידם?

בערוב היום, הרתי משמע, משקיף המשורר לאחור, וזוכר בכלי-התחבירה הישנים, אשר קישרו את צמתות-חייו ואת פרשות-הדרכים של עברו: "איחוד רגב", "המעביר", "המקשר", "שחר" — שמות "מלאי תקווה והבטחה / להישאר יחדיו תמיד", וכשם שאותם קואופרטיבים לתחבורה התפרקו ואבד עליהם הכלל, כך גם ברי לו לדובר, שהגוף אינו אלא מכונה, שסופה במגרש הגרוטאות, לכן, מילה לנו המשורר, כי, לפנות ערב אני בוחר בלכת לבני / כמטורף עתיד אני בוחר ובוחר" (64), כאילו עורך הוא נסיון גואש להתחכם לגור דינו של החלוף ומעצב בדמיונו את העתיד מראש, דואג לבאות, רואה את הצפוי בעוד מועד וכאילו מתעטע בזמן, שמחגיו אינם רעים.

רכב השר ופרשיו

השיר, "לעצור את ההיסטוריה", דרך משל, עשוי להדגים היטב את המזיגה המיוחדת שבין-האישי, הלאומי והכללי-אנושי, בין האקטואלי והעליומני, בין הריאלי והסמלי, היומיומי והמטכני בשירת עמיחי. זהו שיר שנכתב, על-פי עדות המשורר עצמו כראיון בטלוויזיה, בעקבות ביקורו של שרה-חזק האמריקני הנרי קסינג'ר בכנסת:

לד מלון המלך דוד ראיתי עשר נשים מקפדות שוכבות על הגב לרחב הכביש לעצור את רגב השר בדרך מבית המלון לבית הנרדף. הן צוחות קיונים נרגשות, המו, המו, המו, ומשכו את שמלותיהן שלא יתגלה צינור.

הכרתי אפרו מהן שמתי את סלי הכבדים ליד פניה-מה את שוכבת כאן על הכביש, אשה מקפדת בתהליך הגרושין. מה את שוכבת מאשרת על הגב ותלמלך שמימיים, שולים מרקמים לגורל וקשויים לזמן הקשה הזה: את חושבת לעצור את ההיסטוריה?

היא לא השיבה והלקתי לי. אכל עשירים פרחי קצוה יפים של משטרה באו ונשאו אותן מקאן: קל אחת נשאה בשנים, כמו פרות בשלים מדי, לתוך המכונית המסוגלת. הן צנחו כיונים נרגשות, המו, המו, המו.

דרך ה"דיווח" על האירוע וסקירתו משווה לו איות כמו-גבואית, והופכת את המשורר למעין נביא, הוראה בחזון מראות-אלוהים, כבספיקי ההתגלות בישעיהו וביחזקאל. תיאור המית הגשמי (המס, המו, המו) מעלה אבוקאטיביות את קריאת השופרים במעמד הקדשתו של ישעיהו — קדוש קדוש קדוש, צפנתו

למתוח את שמלותיהן על בשר הירכיים המתגלע תוך שהן צווחות ומגהמות כיונים, מזכיר את תיאור חיות המרכבה, שכנפיים להן למועף וליכסוי הגוף. כאן וגם כאן, נתון המראה כולו בתוך קול שאון והמיייה, בצפייה נרגשת לדאוס-אקס-מאכניה, הבא ממרחקים רכוב על רכב אש, או בכוכנית שרד הודרה של אח"מים.

משהו מן הקונטראסט הקומי מצטייר בסיטואציה הבסיסית שבשיר: מוצבים בן זה מול זה, המשורר העומד זקוף עם סליו הכבדים, שאותם הוא נושא לביתו, ואשה משותררת, אחת מבין, "עשר נשים מכובדות" כבדות ובריאות בשר, חופשיות מעול הבית, השוכבות על הכביש וחוסמות את הדרך בגופן, כשהן צווחות והומות כיונים נרגשות.

השיר אף מסתיים במיטתה פאתטי והומוריסטי שבו נישאות הנשים כאשכולות פירות בשלים אל מכונית המשטרה המסוגרת, ובא הקץ על יומרתן, "לעצור את ההיסטוריה". תחת סמל משרד-התיירות, המצוייר על מכוניות המובילות אורחים נכבדים — סמל המרגלים שתורו מתור את הארץ ובידם זמורה ואשכול ענבים, הנישא כמות שבניים — נישאות כאן הנשים בידי זוגות זוגות של פרה-הקצונה פים של משטרה המיית היומיומי, מחאזן של הנשים הבש-לות, נשמעת עתה כנעיית פרות, המובלות אל המכו-נית המסוגרת והמסוגרת, שתובילן אל המטבח וה-שחיטה. המלאך בעל הפנים המעוטרים בתלתלים שמימיים, ששולי שמלתו מרוקמים, כשולי שמלת פרה-כהונה נאפד ברימוניו ובפעמוניו זהבו, בתלפים כאן בפניה של, "פרה קדושה", המוכנה להקריב עצמה על מזבח ההיסטוריה ו,קורבנה" אינו רצוי. במקום אחר אומר המשורר: "ואם אני יחזקאל הנביא, אראה בחזון המרכבה / רק גולי שור מלא גללים וגלגלים מרופשים" (94). מארבע חיות המרכבה בחר כאן המשורר, בצד הבהמי — בגעיית השור והפרה.

המשורר הצופה, המזהיר ומוכיח את האשה הכבד-דה מפני מעשיה הנוראים, דומה לנביא יחזקאל, שהאל נתנו צופה לבית ישראל, ואף לישעיהו, שראה בשליטים ובמושלים מעין כלים ומכשירים ביד ההש-גחה, המגשימים שלא מדעת את תפקידם ההיסטורי, שאינו בשליטתם. זהו צופה-ספקן, סביל ונייטראלי, המביט בנשים המפגיות ומנסה ללמדן את תורתו הדטרמיניסטית: אין הפרט יכול לשנות את מהלכה של ההיסטוריה, אף אם ישליך את גופו למירמס רכבי-השר, מכל מקום, האשה המכובדת השרויה "בתהליך הגירושין" ועל כן היא פניה מנשיאת סלים ויכולה לתת מזמנה לעצירת גלגלי ההיסטוריה, אינה דומה לאשה מתבץ או לאשה החכמה מאבל, שהניעו את תהליכיה הדינאמיים של ההיסטוריה. היא חובי-ריתית דומת יתר לשבע הפיות טובות המראה מחלום

יוסף או לעשר הנשים הפילגשים, שדוד הותיר בארמונו בברחו מעירו מפהד אבשלום. את הפגנת-המחאה שלהן מסכלים שוטרים צעירים ונאים, הנושאים בנורעות חסונות את האשכולות הכשלים. ההומים כיון חומר ותוסס.

והארץ ארץ חבילה

עשר הנשים, שכיסו את ערוות הארץ, לבל יחשפו שוליהן, מנסות לשווא לשנות את פני העתיד, אך העתיד נשאר חסוי מעין, אף מעינו של מי שנתן לשניים מילדיו שמות משיחיים (דוד, צמנואלה), הנקשרים בדתות עיר ציון וירושלים.

עתיד ועבר מתמזגים בשירתו של עמיחי לאיכות ריגשית אחת, כמו בשירו, "אהבת הארץ", שפתיהתו לוכדת בדיוק רב והולמת מאזי-כמות את תחושת העירוב המזר בין אבל לשמחה המחלחלת, למשל, עם תום יום הזיכרון והכרת הניגות יום-העצמאות:

והארץ מחולקת למחוזות הזיכרון וגלילי התקווה ותושביה מתערבבים אלה עם אלה כמו חוזרים מתחנה עם חוזרים מלוחית המת.

ארץ סתירות וניגודים, יפה בעדייה, שאינם אלא תותחיו של האויב הסובב אותה; ארץ שמות ואהבה נעוצים בת זה בזה ושגיתן לחוש אותה כולה כהרף-עין ובבת-אחת. את תחושותיו של מי שחי בארץ קטנה וצרה, היכול להכיל את כל ארצו בתוכו, מתוך עירוב של אהבה וקלאסטרופוביה, מיטיב עמיחי לתאר בשורות מעטות וטעונות:

והארץ ארץ חבילה

והיא קשורה היטב והכל בה, והיא קשורה חזק והחוטים לפעמים מכאיבים.

ארץ צרה וצרוחה כחבילה ארוחה ומקושחת, סגורה ומסוגרת, אין יוצא ואין בא; ארץ כנוי-עדן, שנהר בה הסובב את כל ארץ החוליה אשר שם הוהב — מעין אלדוראדו או איי-הוהב האוטופיים שמעבר לים, אלא שתבלי-החבילה החוטיה הכחוישים מכאיבים לפעמים, כאשר האוטופית הופכת למציאות והיפוי לאימה.